

Aan de
Minister van Economische Zaken
Mevrouw M.J. van der Hoeven
Postbus 20101
2500 EA 's-GRAVENHAGE

Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
De heer dr. R.H.A. Plasterk
Postbus 16375
2509 BJ 's-GRAVENHAGE

uw brief

uw kenmerk

ons kenmerk
0015/09/sp

datum:
26 februari 2009

onderwerp

Briefadvies kredietcrisis, recessie en kenniseconomie

Geachte mevrouw Van der Hoeven, geachte heer Plasterk,

In uw brief van 2 februari 2009 heeft u aan de Adviesraad voor Wetenschaps- en Technologiebeleid (AWT) en de Algemene Energieraad (AER) verzocht om u te adviseren over het te voeren beleid onder de huidige bijzondere omstandigheden, waarin onze samenleving gelijktijdig getroffen wordt door een kredietcrisis en een economische recessie. u vraagt in het bijzonder advies over de betekenis van de huidige recessie voor de ontwikkeling van de kennissamenleving en over de meest aangewezen beleidsreactie hierop. Na overleg hebben AER en AWT besloten hun adviezen afzonderlijk uit te brengen. Voor u ligt het advies van de AWT.

Uw adviesaanvraag is als bijlage bij deze brief opgenomen. De concrete adviesvragen kunnen als volgt worden samengevat:

- Bedrijven zullen door de kredietcrisis en recessie gedwongen worden om hun strategische portefeuille te heroverwegen. Veel bedrijven met een hoge Research and Development (R&D) intensiteit zullen in dat kader hun R&D-portefeuille aanpassen, R&D activiteiten vertragen of stoppen en zodoende hun R&D-capaciteit verlagen. Wat betekent dit voor ontwikkelingen op de lange termijn voor de Nederlandse economie en de kennissamenleving als geheel?
- Welke aanpassingen in het overheidsbeleid zijn opportuun om te voorkomen dat de economische recessie de kennisbasis van onze economie en samenleving ondergraaft? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat Nederland versterkt uit de recessie komt? Hoe kunnen we bevorderen dat het innovatieve vermogen wordt aangewend om onze economie en kennissamenleving meer duurzaam te maken?

De raad formuleert hieronder eerst zijn commentaar op het beleidskader waaraan het kabinet maatregelen in reactie op kredietcrisis en recessie wil toetsen. Daarna schetst hij drie structurele ontwikkelingen die de achtergrond vormen van de voorstellen die hij in dit advies doet. Tenslotte geeft hij zijn aanbevelingen in de vorm van een reeks concrete maatregelen.

Overwegingen vooraf

Een recessie zoals we die van tijd tot tijd ondergaan, is een periode van creatieve destructie, waarin zwakke en inefficiënte bedrijven verdwijnen en ruimte scheppen voor sterke bedrijven. Een diepe crisis maakt daarentegen 'meer kapot dan je lief is'. In crisistijd kan ook wat in wezen vitaal en krachtig is worden aangetast. Waar creatieve destructie een louterend proces is, is kaalslag ten gevolge van een crisis dat niet. Het beleid kan creatieve destructie beter niet saboteren, maar moet kaalslag naar vermogen tegenhouden. Dat is in de praktijk een lastig onderscheid.

Door het kabinet gestelde voorlopige beleidskader

Om de nodige omzichtigheid in de beleidsreactie op de crisis in te bouwen, heeft het kabinet een voorlopig kader ontwikkeld waar eventuele beleidsmaatregelen aan getoetst zullen worden (zie ook de adviesaanvraag). Maatregelen die genomen worden in het kader van de bestrijding van de crisis dienen aan de volgende drie voorwaarden te voldoen:

- 1 De voorgestelde maatregel:
 - Is gericht op een probleem gerelateerd aan de (gevolgen van de) financiële crisis;
 - Draagt bij aan een substantiële vermindering daarvan;
 - Draagt bij aan het vertrouwen in de Nederlandse economie;
 - Is niet langer van kracht dan nodig.
- 2 De voorgestelde maatregel past binnen de begrotingsregels en budgettaire kaders (uitgaven- en lastenkader).
- 3 De voorgestelde maatregel:
 - Is effectief en draagt bij aan versterking van de structuur van de Nederlandse economie;
 - Legt niet onnodig private verantwoordelijkheden en risico's bij de overheid neer (toets op marktfalen).

Reactie van de raad op het voorlopige beleidskader van kabinet

Ten aanzien van de drie hierboven gestelde criteria maakt de raad de volgende kanttekeningen:

- De raad betoogt dat de crisis een aantal bestaande ontwikkelingen versnelt en verscherpt. Daaruit trekt hij de conclusie dat we er verstandig aan doen het reeds ingezette beleid te intensiveren. In die zin zijn de voorstellen die de raad hieronder doet niet nieuw en tegelijkertijd direct gerelateerd aan de (gevolgen van de) crisis.
- Voor de maatregelen die de raad voorstelt, is extra geld (of het afzien van belastingopbrengsten) nodig. Ze dragen bij aan het overschrijden van de budgettaire kaders. Gezien het investeringskarakter van de extra uitgaven en het verwachte rendement is dit in de ogen van de raad onder de huidige omstandigheden opportuun. We leggen hiermee niet zomaar een rekening neer bij de generaties na ons, maar we investeren ten behoeve van deze generaties en verstevigen daarmee het fundament van hun welvaart.
- De raad is met het kabinet van mening dat maatregelen moeten bijdrage aan structurele versterking van de Nederlandse economie en samenleving als geheel en niet onnodig private verantwoordelijkheden en risico's bij de overheid mogen leggen. Waar de raad ervoor pleit dat de publieke sector een grotere rol op zich neemt in de kennisontwikkeling, is hij zich van de risico's bewust. Daarom meent hij dat de overheid deze grotere rol onder strikte voorwaarden op zich moet nemen, namelijk alleen wanneer dit past binnen het vastgestelde beleid van de overheid en indien de kennisontwikkeling het belang van een specifiek bedrijf overstijgt en het (blijven) functioneren van het kennisecosysteem binnen het Nederlandse kader in het geding is.

Algemeen perspectief: drie structurele ontwikkelingen

De aanbevelingen van de raad zijn geformuleerd vanuit het perspectief dat de huidige kredietcrisis en recessie tijdelijke fenomenen zijn die een drietal bestaande structurele ontwikkelingen niet zozeer van richting als wel in snelheid doen veranderen. Deze drie structurele ontwikkelingen zijn:

- Voortschrijdende vermaatschappelijking van kennisproductie;
- Het ontstaan van nieuwe schaarsten en risico's;
- Het verschuiven van economische zwaartepunten in de wereld.

Hieronder wordt kort ingegaan op de gesignaleerde structurele ontwikkelingen.

Voortschrijdende vermaatschappelijking van kennisproductie

De afgelopen decennia is er sprake van een stapsgewijze verandering in de maatschappelijke organisatie van de kennisontwikkeling. Er vindt een verschuiving plaats in de taakverdeling tussen grote en kleine bedrijven en tussen private en publieke organisaties. We duiden dit aan als 'vermaatschappelijking' van de kennisontwikkeling. Grote ondernemingen hebben delen van hun centrale R&D-capaciteit ontmanteld, R&D is deels overgenomen door toeleveranciers of door publieke kennisinstellingen, innovatie vindt steeds meer in netwerken van private en publieke partijen plaats. Open Innovatie vindt steeds meer ingang als organisatievorm.

Door deze organisatie van R&D in formele en informele netwerken ontstaat er een 'ecosysteem' voor kennisontwikkeling en innovatie dat de grenzen van ondernemingen en onderzoeksinstituten overstijgt. Zo'n ecosysteem belichaamt onze 'kennis als vermogen'. Als bedrijven proberen de recessie te overleven door prioriteiten bij te stellen, in kosten te snijden en in dat kader R&D te reorganiseren, kan dat gevolgen hebben voor een sectoraal, regionaal of nationaal ecosysteem voor kennisontwikkeling. Zo'n ecosysteem heeft het karakter van een publiek goed, van een infrastructuur. Daarom is het belangrijk dat de overheid hier samen met bedrijven en kennisinstellingen verantwoordelijkheid voor neemt.

Het ontstaan van nieuwe schaarsten en risico's

We worden de komende tijd steeds indringender geconfronteerd met schaarsten aan arbeid, energie en grondstoffen. De kredietcrisis en de recessie maken duidelijk dat het zelfregulerend vermogen van de markt binnen zekere grenzen verloopt. Waar het helder is dat structurele aanpassingen in productiesystemen in de nabije toekomst onontkoombaar zijn, en economieën die deze aanpassingen sneller weten te realiseren daaruit na de recessie voordelen kunnen putten, geven dalende prijzen van energie en arbeid tijdens de recessie niet de juiste prikkels om die aanpassingen daadwerkelijk door te voeren.

De raad meent dat de recessie een kans biedt om structurele problemen waarmee de economie kampt, met name als gevolg van deze nieuwe schaarsten, met meer inzet aan te pakken. Ook in ander landen, binnen en buiten de EU neemt men stappen om de crisis aan te grijpen om dit te doen. Als Nederland dit binnen EU-verband goed aanpakt, zullen we als land en als Europa sterker uit de crisis tevoorschijn komen.

Het verschuiven van economische zwaartepunten in de wereld

De economische verhoudingen in de wereld veranderen. Het economisch gewicht van Azië neemt toe, terwijl de relatieve positie van de Verenigde Staten verzwakt. Waar de Verenigde Staten in deze crisis terecht komen met een omvangrijk betalingsbalanstekort en een enorm begrotingstekort, heeft Nederland een – ook in vergelijking tot andere Europese landen – redelijke uitgangspositie: de overheidsfinanciën zijn redelijk op orde, de werkloosheid en de inflatie zijn laag en de handelsbalans is redelijk gezond. Dit zou Nederland in staat moeten stellen zijn relatieve positie op het mondiale economische speelveld gedurende de recessie te verbeteren. Het gevaar dat deze goede uitgangspositie in zich bergt, is de lagere

druk om in actie te komen. Het feit dat de crisis elders grotere gevolgen voor burgers en bedrijven heeft, versterkt daar de innovatieprikkel.

Uitgangspunten

De aanbevelingen die de raad in deze brief formuleert, zijn erop gericht dat het innovatief vermogen van Nederland tijdens de recessie op gelijk niveau blijft of verhoogd wordt. De aanbevelingen zijn niet bedoeld om de kredietcrisis op te lossen of de recessie te keren. De kredietcrisis moet worden opgelost met maatregelen gericht op het financiële systeem. Om de recessie te keren is een breed palet aan economisch beleid nodig dat buiten het blikveld van de raad valt. Het succes van het beleid dat de raad in dit advies bepleit, is conditioneel op een voorvarende aanpak van de kredietcrisis en de recessie met de daartoe geëigende middelen.

De raad meent dat de inzet van het beleid tweeledig zou moeten zijn. Het moet voor het land behouden wat voor de lange termijn waardevol is en daarnaast de nieuwe mogelijkheden die ontstaan ten gevolge van 'creatieve destructie' helpen benutten. Het beleid moet gericht zijn op het in stand houden van het ecosysteem voor kennisontwikkeling – onze kennis als vermogen – en niet op het van de ondergang redden van specifieke bedrijven. In algemene zin vindt de raad het van belang bij het voeren van beleid in reactie op de huidige recessie aan de volgende uitgangspunten vast te houden:

- Het oplossen van de kredietcrisis is een noodzakelijke (maar geen voldoende) voorwaarde voor een aanpak van de recessie. Prioriteit moet liggen bij het weer op gang brengen van kredietstromen.
- Snelheid is nu belangrijk: wacht niet tot de cijfers laten zien dat bedrijven essentiële innovatiecapaciteit afgebroken hebben, maar wees dat voor. Wie zich over ruw terrein een weg baant, stuurt niet via de achteruitkijkspiegel. Wees voorbereid, weet wat kan binnen de kaders van de bestaande wet- en regelgeving, en kom op tijd in actie.
- In tijden van crisis geldt: beter teveel dan te weinig – niet teveel zorgen over het begrotingstekort. Leen uitsluitend voor investeringen, in dit geval in de kennissamenleving, niet voor consumptieve uitgaven. Tegenover schulden staan dan bezittingen die waarschijnlijk – en hierin zit het risico dat we moeten nemen – in waarde stijgen. Kapitaal is momenteel voor de overheid relatief goedkoop. En tenslotte, er is nu geen sprake van een renteopdrijvend effect van meer staatsleningen (geen 'crowding out' van private investeringen).
- Het moet bedrijfsleven en burgers duidelijk zijn welke maatregelen een uitvloeisel van het versneld uitvoeren van bestaand beleid en welke tijdelijk van aard zijn, en hoe deze maatregelen na de recessie weer worden teruggedraaid. Tevens moet helder zijn dat tegenover het laten oplopen van de staatsschuld in slechte tijden het voortvarend aflossen van de schuld in betere tijden zal staan – daar moet een plan voor zijn.
- Investeringen in innovatievermogen moeten gepleegd worden met het oog op de lange termijn: het doel is als kennissamenleving relatief sterker uit de recessie te komen in termen van concurrentiepositie en dat in samenwerking met de andere EU landen. Hiermede wordt behouden en versterkt waar we het in de toekomst van moeten hebben: onze kennis als vermogen.

Aanbevelingen

In het licht van het feit dat de raad de huidige recessie ziet als een versneller van een aantal structurele ontwikkelingen die reeds plaatsvinden, inclusief de negatieve componenten, stelt hij concreet de volgende maatregelen voor om de consequenties van de conjuncturele neergang voor de ontwikkeling van onze kennisbasis het hoofd te bieden:

- a) *Houd vast aan de bestaande strategie.* Deze heeft als doel de ontwikkeling van Nederland in de richting van een ondernemende, concurrerende en innoverende samenleving met oog voor maatschappelijke behoeften voort

- te zetten. De middelen zijn zowel generieke als gerichte investeringen in kennis en innovatie.
- b) *Versnel de uitvoering van deze strategie.* Dit betekent ondermeer het doorzetten van de Sleutelgebiedenaanpak en het versneld uitvoeren van de Kennis Investeringsagenda (KIA). Haal geplande kennisinvesteringen naar voren, schaal bestaande (maatschappelijke) innovatieprogramma's op, start op stapel staande maatschappelijke innovatieprogramma's versneld op. Hou daarbij wel bestaande accenten en processen opnieuw tegen het licht. Bijvoorbeeld, betrek bedrijfsleven en kennisinfrastructuur sterker bij de ontwikkeling en uitvoering van de maatschappelijke innovatieprogramma's. Stel gezamenlijk de agenda op en kom samen prioriteiten overeen onder behoud van de verantwoordelijkheid van de partijen voor de eigen domeinen. Schakel hierbij bedrijven en kennisinstellingen actiever in voor het vinden van oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen; laat de departementen de initiatieven uit het veld omarmen. Heroverweeg de verdeling van financieringsaandelen tussen overheid, bedrijven en kennisinstellingen.
- c) *Handhaaf de Barcelonadoelstelling* in het streven om drie procent van het bruto binnenlands product in kennisontwikkeling te investeren, *maar stel* in het licht van de hierboven gesignaleerde vermaatschappelijking van kennisontwikkeling *de verdeling tussen publiek en privaat bij*. Ga uit van een streefcijfer van ruim boven één procent aan publieke zijde en maak een stappenplan in de tijd om dit te halen, te beginnen bij de versnelde uitvoering van de Kennis Investeringsagenda (KIA) Houd rekening met het feit dat de financieringsstroom voor contractonderzoek vanuit de private sector op korte termijn zal krimpen. Vang dit op door een vergroting van de financieringsstromen uit publieke middelen, onder handhaving van de bestaande keuzes.
- d) *Gebruik bestaande instrumenten* (zoals WBSO, innovatiekrediet, maatschappelijke innovatieprogramma's) op een creatieve manier: maak gebruik van onderuitputting, schuif geplande initiatieven naar voren, pas voorwaarden zoals drempels en maxima in regelingen aan, zoek de marges van de Europese regelgeving op. In concreto:
- Zet de WBSO in om ondernemingen te helpen R&D binnen het bedrijf te handhaven. Verruim de WBSO om daarmee (semi)generiek bedrijfs-R&D te ondersteunen door de loonkosten van onderzoeker en ontwikkelaars te verlagen, door het:
 - substantieel verhogen of afschaffen van het plafond;
 - verhogen van de tweede schijf;
 - verlengen van de eerste schijf.
 - Gebruik het innovatiekrediet om (huidige) knelpunten in de financiering van innovatie op te lossen: verruim het innovatiekrediet en verhoog het bijdragepercentage tot het maximaal binnen de Europese regels toegestane.
 - Investeer in opleiding en innovatie: zet werkloosheidsgelden niet in voor werktijdverkorting maar voor opleidingstijdverlenging.
 - Zet mensen uit de bedrijfs-R&D die tijdelijk op non-actief komen te staan of die moeten afvloeien elders in voor de kennissamenleving – ook in het publieke onderzoek en onderwijs.
 - Verruim de financiële mogelijkheden voor studenten en promovendi om langer door te studeren of verder onderzoek te verrichten (bijvoorbeeld op basis van een werkloosheidsuitkering of via financiering voor sabbaticals en buitenpromovendi).
 - Versterk maatregelen om spin-offs te ondersteunen en om hooggekwalificeerde medewerkers te faciliteren in het starten van nieuwe bedrijven.
- e) *Vermaatschappelijk R&D-capaciteit:* breng R&D-capaciteit die uit bedrijven vrijkomt, maar die – en dit is een absolute voorwaarde – een essentieel element

vormt in een sectoraal, regionaal of nationaal ecosysteem voor kennisontwikkeling, binnen de publieke sfeer, bijvoorbeeld door deze onder te brengen binnen een universiteit of TNO. Ontwikkel publiek-private constructies om essentiële innovatiecapaciteit te behouden.

- f) *Verhoog de flexibiliteit en mobiliteit van de kenniswerkers.* Bevorder dat noodzakelijke aanpassingsprocessen soepel en snel verlopen en voorkom dat maatregelen om vitale (in beide betekenissen van het woord) kennisontwikkeling te behouden een natuurlijke creatieve destructie verhinderen. Kijk daarvoor naar de volgende twee aspecten:
- Maak in de ontwikkeling van een arbeidsmarktbeleid dat gebaseerd is op de gedachte 'van baangarantie naar werkgarantie' een onderscheid tussen kenniswerkers en andere werknemers.
 - Maak mobiliteit binnen de nationale economie voor kenniswerkers aantrekkelijker door ondernemerschap meer te bevorderen en door het starten en financieren van een bedrijf makkelijker te maken.
- g) *Bevorder door het organiseren van de maatschappelijke vraag (via public procurement en door ontwikkeling van lead markets) dat vrijkomende innovatiecapaciteit wordt ingezet voor publieke doelen,* voor het voorbereiden op nieuwe lange-termijn-schaarsten op het gebied van energie, natuurlijke hulpbronnen en arbeid en het aanpakken van bestaande maatschappelijke problemen (gezondheid, onderwijs, veiligheid).
- h) *Genereer financiering* voor ruimhartige uitvoering van deze maatregelen. Gebruik hiervoor FES-middelen voor zover de bestedingen daarvan in deze richting om te buigen zijn.

Tenslotte, Nederland is een kleine, open economie binnen Europa en onderdeel van een mondiaal economisch systeem. Dat leidt met name in tijden van crisis tot een lastig dilemma. Aan de ene kant heeft het tot gevolg dat publieke investeringen en overheidsstimulering van de private (investerings)vraag mogelijk slechts beperkt zoden aan de dijk zetten, omdat stimuleringsgelden makkelijk weglekken naar het buitenland. Het impliceert echter dat niets of minder doen dan andere landen tot gevolg kan hebben dat bedrijven hun activiteiten in Nederland terugbrengen en elders ontzien. Aan de andere kant lekken de positieve effecten uit landen om eens heen in onze richting. Naar het oordeel van de raad is het van belang met de buitenlandse initiatieven gelijke pas te houden en waar mogelijk te komen tot coördinatie.

Aldus vastgesteld te Den Haag, februari 2009,

J.F. Sistermans
voorzitter AWT

dr. P.J.M. Dieren
waarnemend secretaris AWT

Bijlage: adviesvraag

Adviesaanvraag aan AWT en AER:

Wat betekent de huidige recessie voor de ontwikkeling van de kennissamenleving en welk overheidsbeleid is in dit verband opportuun?

Inleiding

De motie Hamer-Slob-Van Geel verzoekt de regering in overleg met relevante organisaties zoals het Innovatieplatform te komen tot samenhangende voorstellen voor de Nederlandse economie en de Kamer daar uiterlijk bij de voorjaarsnota over te informeren, vanuit de overwegingen dat de kredietcrisis de noodzaak tot nieuwe economische impulsen aantoont en dat een structurele en breed in de samenleving gedragen impuls nodig is om de Nederlandse economie innovatief, duurzaam en concurrentiebestendig te maken. Het Innovatieplatform heeft hierover op 21 januari 2009 gediscussieerd en zal op zijn vergadering van 11 maart 2009 nadere aanbevelingen doen. Het kabinet vraagt in dit verband ook aan de AWT en de AER advies.

Analyse van huidige economische situatie

De huidige economische situatie is zeer uitzonderlijk. De economische neergang doet zich over de hele wereld gelden. Het mes snijdt daarbij in *negatieve zin* aan twee kanten: bedrijven hebben te maken met een acute vraaguitval, en bedrijven die niet direct door vraaguitval worden geraakt komen in de problemen omdat het moeilijk is om aan krediet te komen. Met name de Angelsaksische landen (VS, VK) worden hard geraakt. Ook de Nederlandse economie is hard getroffen. De groeiverwachtingen van het CPB voor het nieuwe jaar zijn in korte tijd weg gezakt van een groei van 1,25% naar een krimp van 0,75%. Het Planbureau geeft daarbij aan dat het ook nog slechter uit kan pakken. De Europese Commissie voorziet voor Nederland een krimp van 2% in 2009. Signalen uit het bedrijfsleven laten zien dat ondernemers het moeilijk hebben. Het vertrouwen onder producenten bevindt zich op een historisch laag niveau.

Benadering van het kabinet

Met het oog op de economische ontwikkelingen heeft het kabinet een voorlopig kader ontwikkeld om eventuele beleidsmaatregelen af te wegen. Maatregelen dienen te voldoen aan drie voorwaarden:

- Het probleem waarop de maatregel is gericht, dient aantoonbaar en direct gerelateerd te zijn aan de financiële crisis en de gevolgen ervan, de maatregel dient bij te dragen aan een substantiële vermindering daarvan, draagt bij aan het vertrouwen in de Nederlandse economie en is niet langer van kracht dan nodig.
- De maatregel dient te passen binnen de begrotingsregels en budgettaire kaders (uitgaven- en lastenkader).
- De maatregel is effectief en draagt bij aan versterking van de structuur van de Nederlandse economie. Tevens worden niet onnodig private verantwoordelijkheden en risico's bij de overheid neergelegd (toets op marktfalen).

Daarbij heeft het kabinet in de brief aan de Tweede Kamer van 21 november de terreinen geïdentificeerd waarop maatregelen genomen dienen te worden:

- Verdere ondersteuning kredietverlening en liquiditeitsproblematiek.
- Arbeidsmarkt
- Mogelijke intensivering en versnelling van investeringen in duurzame groei.

De 'intensivering en versnelling van investeringen' hebben betrekking op infrastructurele investeringen en overige versterking van duurzame economische ontwikkeling waaronder investeringen in innovatie en energiebesparing. Het gaat hierbij om *no regret* maatregelen. De te inventariseren maatregelen dienen te passen binnen de begrotingsregels, bijvoorbeeld als door onderuitputting ruimte onder het uitgavenkader ontstaat.

Het kabinet onderneemt nu actie om de motie Hamer uit te voeren. Daarnaast worden de moties Halsema/Hamer (klimaat en kredietcrisis in samenhang bezien), Van Geel (inventarisatie uitgaven met direct positief effect op economie) en Slob (mogelijke versnelling projecten in de bouw, infrastructuur en waterveiligheid) uitgevoerd.

Adviesaanvraag aan AWT en AER

In het Innovatieplatform van 21 januari 2009 is gediscussieerd over innovatie en recessie en mogelijke bijdragen van het Innovatieplatform aan de ontwikkeling van samenhangende voorstellen. Het kabinet vraagt aan de AWT en de AER advies over de betekenis van de huidige recessie voor de ontwikkeling van de kennissamenleving en over de meest aangewezen beleidsreactie hierop uit oogpunt van de kennissamenleving, innovatie en duurzaamheid.

Vraag 1 Risico's recessie voor het Nederlandse kennispotentieel

Bedrijven voelen de druk van de recessie en zien zich al hier en daar gedwongen om in het personeelsbestand te snijden. Naar verwachting blijft dit bij R&D-intensieve bedrijven niet beperkt tot de onderkant van het functiegebouw, maar zal het ook de hooggekwalificeerde kenniswerkers gaan raken.

Een eerste vraag is wat dit betekent voor ontwikkelingen op de lange termijn. Wanneer ten gevolge van een tijdelijk stokken van economische kringlopen moeizaam opgebouwd kennispotentieel wordt afgebroken, zou dit – ook al liggen er voor een individueel bedrijf misschien juiste besluiten aan ten grondslag – de Nederlandse economie structureel op achterstand kunnen zetten.

Vraag 2 Opportuniteit van beleid voor innovatie en duurzaamheid

Een tweede vraag is welke aanpassingen in het overheidsbeleid in dit verband opportuun zijn. Welk beleid zou de Nederlandse overheid, en dan in het bijzonder de ministers van OCW en EZ, het best kunnen voeren om:

- te voorkomen dat als gevolg van de economische recessie de kennisbasis van onze economie en samenleving wordt ondergraven, waardoor waardevolle en door de jaren heen opgebouwde kennisontwikkelings-, onderzoeks- en innovatiecapaciteit die voor de lange termijn van belang is, voor Nederland verloren gaat;

- te bevorderen dat de crisis wordt aangewend om de basis van de kenniseconomie, het kennisgenererend en innovatief vermogen van publieke sector en bedrijven, te verstevigen teneinde de concurrentiepositie van Nederland, als onderdeel van Europa, te verbeteren;
- te bevorderen dat het innovatieve vermogen wordt aangewend om de economie meer duurzaam te maken?

Timing

Het kabinet wil in verband met de voorbereiding van de voorjaarsnota uiterlijk eind februari 2009 advies ontvangen.